

İdeolojiler, atışmalar Ve Ekonomi Savaşları: Yeni Düzen Arayıřı¹

Doç.Dr. Burak Kntay²

Buket Elmas³

zet

Uluslararası siyasette belli dönemler, o yüzyıllara damga vuran devletlerin isimleriyle veya yapılan anlaşmalarla adlandırılmıştır. Örneğın, uzun yıllar boyunca geniş topraklara sahip olan ve hukuktan yönetim sistemine kadar pek çok alanda kendinden sonraki devletlere ilham veren Roma İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü belli bir dönem "Pax Romana" yani "Roma Barışı" dönemi olarak adlandırılmış, 1648 yılında imzalanan Vestfalya Anlaşması ile "Vestfalyan Dönem" olarak adlandırılan dönem başlamıştır. Bu anlaşma ile dünya siyasi arenasında çok sayıda ulus devletin oluşacağı farklı bir dönem başlasa da, birkaç yüzyıl daha büyük imparatorluklar uluslararası sistemi yönlendirmiştir.

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde büyük yıkımlara sebebiyet veren Birinci Dünya Savaşı sonunda kurulan Milletler Cemiyeti, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler adını almıştır. Dünya barışını ve uluslararası sistemi dengede tutmakla görevli BM, Soğuk Savaş'ın yarattığı iki kutuplu dünyada pek fazla etki gösterememiştir. 1990'lardan itibaren kısa süreli olarak etkisini arttırabilmiştir. Soğuk Savaş sonrası ABD tek hâkim güç olarak kalmıştır fakat yirmi birinci yüzyılın başlarında Rusya ve Çin gibi iki büyük devlet ABD ile mücadele edecek ge gelebilmiştir. Bölgesel olarak da Türkiye, Brezilya, Hindistan gibi ülkeler güçlenmeye ve etkili olmaya başlamıştır. Bu gelişmeler ışığında son dönemlerde kurumların barışı korumada yetersiz kaldığı gerçeği tartışılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada önce tarihsel perspektif ile uluslararası ilişkilerde dönemler incelenecektir. Ardından günümüz şartlarında sistemin nasıl bir düzene doğru evrildiği, günümüz dış politika uygulamalarıyla analiz edilecek ve karřılařtırılmalđ olarak tartışılacaktır. Bu analiz ve araştırmalarda, kurumların sorgulandığı,

¹ Bu alışma 21-23 Ekim 2018 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen II. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri (SADAB) Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

² Bahçeşehir niversitesi, burak.kuntay@bau.edu.tr

³ Akademik Yayınlar Koordinatörü, Hkmet ve Liderlik Okulu, Amerikan Araştırmaları Merkezi, Bahçeşehir niversitesi, buket.elmas@rc.bau.edu.tr

uygulanen gmen politikalarının etkileriyle daha milliyetçi-sağ gre sahip partilerin iktidarlara geldiği ve devletlerin daha izolasyonist politikalara dndğ, nfus artışı ile birlikte teknolojik gelişmelerin hız kazandığı sreler baz alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Pax Romana, Vestfalya G, Barış, Birleşmiş Milletler, Soğuk Savaş

Abstract

In international politics, certain periods have been called by the names of the states that have stamped those centuries or by the agreements that have been made. For example, the period during which the Roman Empire ruled, which had vast territory for many years and inspired the later States from law to the system of administration, was called the ‘‘Pax Romana’’, the ‘‘Roman peace’’ period. With the Treaty of Westphalia signed in 1648, the term ‘‘Westphalian period’’ began. Although a different era has started in the political arena of the World, a few centuries later the larger empires led the international system.

In the first quarter of the twentieth century, the League of Nations was founded at the end of the First World War, which caused great destruction. After the Second World War, it was renamed the United Nations. The UN, tasked with stabilizing world peace and the international system, failed to exert much influence in the bipolar world created by the Cold War. It has increased its effect in the short term since the 1990s. In the face of the United States remaining the dominant power after the Cold War, Two great powers like Russia and China in the early twentieth century have come to the power to fight with the United States. Regional countries such as Turkey, Brazil and India have become stronger and effective. In the light of these developments, the fact that institutions have failed to maintain peace has started to be discussed recently. This study will examine the periods in international relations with historical perspective. Then, in today's conditions, how the system evolves towards a system will be analyzed and discussed in comparison with today's foreign policy practices. These analyses and studies will be based on the processes in which institutions are questioned, the effects of the migrant policies applied, the more nationalist-right-wing parties have come to power and the States turn into more isolationist policies, the population increase and technological developments have accelerated.

Key Words: Pax Romana, Westphalia, Power, Peace, United Nations, Cold War

Giriş

İlk medeniyetlerden itibaren devletler arası ilişkiler, kimi zaman ekonomik ve siyasi temelli olarak barış dönemi şeklinde, kimi zaman da fetihler ve savaşlar şeklinde tezahür etmiştir. Barış dönemlerinde yapılan anlaşmalarla sistemde denge sağlanmış olsa da günümüzde olduğu gibi devletler ekonomik ve askeri açıdan büyümeyi kendilerine hedef edinmişlerdir. Bunun altında da sürekli olarak karşısındaki devletlerden duyulan tehdit algısı yatmıştır. Devletler daima büyümek, zenginleşmek için hareket etmişler ve tehdidi yakınlarında hissettiklerinde de çoğu zaman savaşı tercih etmişlerdir. Fakat devletlerin, daha sonraları da kurumların çoğalmasıyla karşılıklı bağımlılıklara dayalı denge politikaları uygulanmaya başlanmıştır.

Çok uluslu imparatorlukların parçalanarak her ulusun kendi bağımsızlığını ilan etmesiyle sistemde farklı büyüklükte ve zenginlikte ulus devletler kendilerine yer bulmuştur. Ancak tarihsel anlamda sömürgecilik faaliyetleriyle ekonomilerini yönlendiren büyük devletlerin politikaları önce manda yönetimlerine evrilmiş ve yirminci yüzyılın ikinci yarısında artık liberal politikalarında etkisiyle çok uluslu şirketlere veya barışın tesisinde rol alan ittifaklara dönüşmüştür. Eski dönemlerde klasik diplomasi yöntemleriyle yürütülen ilişkilere uluslararası şirketlerin karşılıklı bağımlılık yarattığı süreçler eklenmiştir. Bu doğrultuda Soğuk Savaşın bitişiyile tek süper güç olarak sistemde yer alan ABD başta olmak üzere pek çok ülkede sonraki sürece dair tartışmalar ve araştırmalar yapılmıştır.

Günümüzde de özellikle son yıllarda gerek devletlerin iktidarlarındaki gerekse politikalarındaki değişimler gözle görülür bir biçimde hızlanmıştır. Bu değişimlerin şüphesiz farklı farklı sebepleri vardır. Ancak dünya nüfusunun hızla arttığı yirmi birinci yüzyılda insanların mobilizasyonu hızlanmış, yaşanan problemlerden kaçan insanlar legal veya illegal yollardan göç etmeye başlamıştır. Yaşanan göç hadiseleriyle son birkaç yıldır pek çok ülke göçmenlere kapılarını kapatma yolunu tercih etmiş ve

bunu ekonomik, kültürel veya siyasal konulara dâhil etmiştir. Ekonomik ve askeri anlamda büyük güce sahip devletlere rakip olamayacak güçteki devletlerse bölgesel ittifaklara katılarak veya nüfus gücünü kullanarak onlara karşılık vermiştir. Tüm bu hadiseler aslında yeni bir şey olmamakla birlikte tarih boyunca her dönem devletlerin aramış olduğu bir uzlaşa ve düzendir. Bu arayış sebep-sonuç ilişkisine dayalı olarak bazen yeni ve farklı bir düzen doğururken bazen de var olan bir düzene bağlı kalmıştır. Bu çalışmada sistemin bugün de böyle bir arayış içinde olup olmadığı sorgulanarak, tarihsel süreç kronolojik olarak anlatılacak ve sonuç kısmında yenedünya düzeninin nasıl bir sürece evrildiği incelenecektir.

Pax Romana Dönemi

Dünya tarihindeki farklı medeniyetlere dair yapılan çalışmalarda özellikle askeri gücünün yanı sıra, oluşturulan hukuk ve devlet sistemi birikimiyle kendinden sonraki dönemlere şekil veren Roma için, M.Ö. 27 tarihi önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarih itibari ile artık Cumhuriyet ile değil İmparatorluk rejimi ile yönetilmeye başlanan Roma, ilk İmparator Augustus döneminde iç karışıklıkların ve dış baskıların olduğu bir ülke olmaktan çıkmıştır. Bu tarih aynı zamanda “Pax Romana” yani “Roma Barışı” olarak adlandırılan dönemin de başlangıcıdır.

Roma, temelinde savaş ve fetih olan bir krallıktır. Yoksul Romalılar hayatta kalabilmek için kendi silahlarına sahip olmak zorundaydı. Gelirlerinin önemli kısmını silah yapımına ayırmışlardı ve bu yüzden topraklarını işleyememişlerdir. Bunun sonucunda da büyük toprak sahiplerine karşı güçsüzleşmiş, onlara topraklarını satmak zorunda kalmışlardır. Bu durum zamanla Patriciler yani soylular ve Plebler yani küçük toprak sahipleri olarak iki toplumsal sınıf meydana getirmiştir. Bu oluşan toplumsal sınıflara artan fetihlerden sonra tüccar sınıfı da eklenmiştir. Ticaretle güçlenmeye başlayan tüccarlar siyasette güç kazanmak istemişler ve bu durum sonucunda soylularla aralarında güç

İdeolojiler, Çatışmalar Ve Ekonomi Savaşları: Yeni Düzen Arayışı

mücadelesi başlamıştır. Bu mücadeleyi soylular kazanmış ve kendi çıkarlarının devamını sağlayan cumhuriyeti kurmuşlardır.⁴

Soylular, küçük toprak sahiplerini sadece hayatta kalabilecek yaşam şartlarını sağlayarak yönetmiştir. İktidarlarının devamını sağlamak isteyen soylular daha fazla fetih ve köleye ihtiyaç duymuştur. Fetihler arttıkça savaş döneminde küçük toprak sahipleri topraklarını terk etmeye ve fakirleşmeye devam etmiştir. Fetihlerinin hızlı bir şekilde devam etmesi ve en önemli ticaret yolu olan Akdeniz ticaret yolunun ele geçirilmesi sonucu Roma artık bir imparatorluk olmuştur. Roma, Akdeniz ticaretine hâkim olduktan sonra gelişen şehirler Roma'nın yönetimini örnek almaya başlamış ve Pax Romana oluşmuştur.

Bir süre yaşanan barış döneminin ardından fetihlerin azalması ve köle sayısındaki düşüş ile beraber, soyluların lüks harcamaları sonucunda dış ticaretin açık vermesi, vergilerin artması gibi gelişmeler Roma İmparatorluğu'nun gücünü azaltmıştır. Vergi ve kısmi toprak reformu konusunda imparator ile soylular arasındaki iktidar mücadelesi Roma İmparatorluğu'nu gittikçe zayıflatmıştır. Küçük üreticiler artan vergiler sebebiyle topraklarıyla birlikte büyük toprak sahiplerine sığınmıştır. Bu sığınma ile de feodalizmin temellerinin atılmıştır.⁵ Toprak, bu toprağın üstünde yaşayan köylüler, şövalyeler ve en tepede bulunan efendiler feodalitenin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Dokuzuncu yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun parçalanması ile Avrupa'da siyasi bir otorite boşluğu oluşmuş ve bunun sonucu olarak feodalite bu boşlukta ortaya çıkmıştır. Oluşan bu boşluğu da feodalizmin yanında papalık doldurmaya çalışmıştır.

Onuncu yüzyıldan itibaren nüfusun artması ve barbar akınlarının azalması ile yeni bir ekonomik ve siyasi düzen oluşmaya başlamıştır. Ticaretin gelişmesi ve Akdeniz'in Müslümanlardan alınmasıyla gelişen ticaret, yeni bir tüccar sınıfını ortaya çıkarmıştır. Güçlenen tüccar sınıfı daha özgür hareket edecekleri bir siyasi sisteme ihtiyaç duymuştur. Önce soylulara

⁴ Murat Özyüksel, Feodalite ve Osmanlı Toplumu, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı, Bursa, 1989, ss. 7-9.

⁵ Murat Özyüksel, Feodalite ve Osmanlı Toplumu, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı, Bursa, 1989, ss. 26-27

karşı monarşi ile birlikte hareket eden tuc̄carlar daha sonra ḡücü artan monarşiye ve en b̄ȳk feodal ḡūc̄ olan Kiliseye karşı verdiği ḡūc̄ m̄cadelesinde galip gelmiş ve ulus devleti kurmuştur.⁶ Feodalizmin yıkılışından sonra tuc̄car sınıfının ve ulusal monarşilerin ḡūc̄lenmesi modern devletlerin çağını, başka bir ifadeyle Vestfalya D̄nemi başlatmıştır.

Vestfalyan D̄nem

Çağdaş uluslararası ilişkilerin temeli 1648 yılında imzalanan Vestfalya Barış Antlaşması ile atılmıştır. Tarihte “30 Yıl Savaşları” olarak bilinen Protestanlar ile Katolikler arasındaki savaşlar, 1648 yılında Vestfalya Antlaşması ile sona ermiştir. Ḡn̄m̄zde “Vestfalya Sistemi” diye adlandırılan bu antlaşma, II. D̄nya Savaşı’nın sonuna kadar ȳr̄rl̄kte kalmış ve bu barış s̄reci Avrupa ve d̄nya d̄zeni tarihi açısından en ̄nemli noktalardan biri olmuştur. Çağdaş Avrupa tarihinin başlangıcı olarak kabul edilen Vestfalya d̄zeni ile birlikte Avrupa Ortaçağ’dan çıkmış, modern d̄neme geçmiştir. Devletler temel oyuncu rol̄ne b̄r̄nm̄ř, ḡn̄m̄zde kullandığımız egemenlik, sınırlar, başka devletlerin iç işlerine karışmama ve “ad-hoc diplomasi” gibi kavramlar kullanılmaya başlanmıştır. Egemenlik kavramı ve devlet, Vestfalya sistemde birbiriyle ilişkili olarak kabul edilmiştir.

Vestfalyan egemen bir devletin ilkelerinden biri de ḡūc̄ dengesidir. (Balance of power) Avrupa’da hem merkezi otoritenin bozulması hem de dinin bağlayıcılığının kalmaması sonucu devletler arasındaki ilişkileri d̄zenlemek için bazı prensiplere ihtiyaç duyuldu ve “ḡūc̄ dengesi” bu ihtiyaçlara cevap verecek bir oluşum olarak ortaya ıktı. Bu amaçla devletlerin kendi çıkarlarını ve diğer devletlerin de ḡvenlik ve gelişimlerini koruyan, evrensel monarşinin yerini alan “ḡūc̄ dengesi” kavramı uluslararası ilişkilere ȳn vermeye başlamıştır.⁷

⁶ Alaeddin şenel, İnsanlık Tarihi, 2. b., İmge Yayınları, Ankara, 2009, Vladimir Pomyetkin (ed.), Uluslararası İlişkiler Tarihi-I, ev. Atilla Tokatlı, Evrensel Basım, 1. b., İstanbul, 2009, ss. 33-34

⁷ Henry Kissenger, Diplomasi, İst. T̄rkiye İç Bankası yay. 2006, s.54

İdeolojiler, Çatışmalar Ve Ekonomi Savaşları: Yeni Düzen Arayışı

Güç dengesi sisteminin temel prensibi, bir ülkenin diğerlerini baskısı altına almak istemesi sonucu diğerleri tarafından alınan önlemler olarak değerlendirilebilir. On yedinci ve on sekizinci yüzyıl güç dengesi politikasını benimseyen devletler, kendi hareket serbestliklerini en üst düzeyde tutmayı amaçlamaktaydı. Bunun nedeni barışı korumaktan çok, olası saldırılara karşı Avrupa devletlerinin bağımsızlık ve egemenliklerini korumaktı. Bu politika, bağımsız dış politika izleme yeteneğine sahip çok sayıda devletin uluslararası sistem içinde yer almasıyla başarı ile uygulandı. Devletler serbestçe bir ittifaktan diğer ittifaka geçiş yapabiliyordu. Din savaşlarından sonra katı dış politika kalıpları meydana getiren ideolojilerin var olmaması, yukarıdaki tanım içindeki güç dengesi politikasının izlenmesini kolaylaştırmıştır.”⁸

1648-1789 tarihleri arasında gelişen ulus-devlet düşüncesi Fransız Devrimi'nin ve devrim savaşları sonunda başlayan Napolyon Savaşları'nın milliyetçi etkisiyle iyice yayılmıştır. Çok uluslu imparatorluklar bu etkiden ciddi bir şekilde etkilenmiştir. Son olarak da I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile parçalanmış büyük imparatorluklardan birçok yeni ulus-devlet çıkmıştır. Avrupa güç dengesi; Fransa'yı zapt etme çabası sonrası oluşmuştur denilebilir.

Pax Ottomana Dönemi

Dünya tarihine bakıldığında hemen her çağ ve dönemde en güçlü devletler, daha zayıf olan devletleri ya fethederek tüm yönetimlerine el koymuş ya da üzerlerinde hâkimiyet kurmuşlardır. “Süper güç” adı altındaki büyük ve güçlü ülkeler etkileri altındaki ülkelerin her türlü işine karışmış ve kaderlerini tayin etmişlerdir. Hâkim güçler, etki altına aldıkları devletlere ya baskı yaparak acımasız davranmış, sömürmüş ya da adaleti sağlayan hakem rolünü oynamışlardır.

Tarih sahnesinde “süper güç” olarak adlandırılan Osmanlı Devleti de, bu tanımlardan adaletli davranan hakem rolünü üstlenmiştir. Osmanlı

⁸ Oral Sander, Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e,15. Baskı, Ankara, İmge Kitapevi, 2006, s. 104

Devleti'nin hükümdar olduğu döneme Batılılarca "Pax Ottomana" denmiştir. "Osmanlı Barışı" denilen bu kavram, Osmanlı'nın, kıtalara yayılan sınırlarının olduğu on beşinci ve on sekizinci yüzyıllar arasında hüküm s rd ğu geniş coğrafyada yarattığı dünya barışını anlatabilmek için kullanılmaktadır.

Osmanlı, i  ve dış karışıklıkların olduğu bu coğrafyalarda uyguladığı adaletli politikalarıyla "barışı tesis eden otorite" olmuştur. Etnik ve dini yapıları birbirinden oldukça farklı toplulukları yöneten Osman İmparatorluğu dinler diyaloğunun en üst seviyede kurulabildiği bir üst kültür tesis edebilmişti. Osmanlı'nın yükseliş dönemi olan on beşinci yüzyılda kurmuş olduğu bu dünya barışı sistemi, on yedinci yüzyılda başlayan duraklama döneminde de etkisini devam ettirmiştir. On sekizinci yüzyılda dağılma döneminde giren ve artık eski gücü kalmayan Osmanlı'nın dünyada da etkisi de azalmaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin dış politika ve diplomasi anlayışı, kuruluş yıllarında daha basit ve kolaydı denilebilir. Bu dönemde Osmanlı'nın temel diplomasisi Batı'ya karşı yayılma, fetih ve cihat, doğuya karşı ise daha anlaşmacı yollarla ittifaklar kurma şeklindeydi. Esasen Osmanlı diplomasisi, devletin gelişimiyle beraber ortaya  kmış, geniş topraklara ulaşılmasıyla kendine has bir diplomasi sistemi geliştirmeye başlamıştır. Osmanlı, diğer devletlere karşı her açıdan daha g c l  olduğu ve bu g c ten dolayı da müzakere gücünü elinde tuttuğu dönemlerde, daha g c l  bir diplomasi anlayışına sahip olmuştur.⁹ Burada "Ad hoc" diplomasiden bahsetmek gerekir. Ad hoc diplomasi, uluslararası ilişkiler tarihindeki ilk diplomasi yöntemi olup geçici ve tek taraflı bir diplomasi sistemidir. Netice olarak Osmanlı'da ad hoc diplomasisinin kullanılması ile birlikte, "diğer yabancı devletleri kendine eşit görmeme", ilkesi ile beraber tek taraflı bir diplomasi anlayışı meydana gelmiştir.¹⁰

⁹ Uğur Kurtaran, "Osmanlı Diplomasi Tarihinin Yazımında Kullanılan Başlıca Kaynaklar İle Bu Kaynakların İncelenmesindeki Metodolojik ve Diplomatik Yöntemler  zerine Bir Değerlendirme", OTAM, 38/G z 2015, s. 116

¹⁰ Ali İbrahim Savaş, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi", Osmanlı, C. I, (Ed: Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 645;

İdeolojiler, Çatışmalar Ve Ekonomi Savaşları: Yeni Düzen Arayışı

Gücünü kaybettiği dönemlerde ise Osmanlı'nın diplomasi anlayışında çözümler yaşanmıştır. Özellikle, 1606 yılında Avusturya ile imzalanan Zitvatorok Antlaşması ile Osmanlı diplomasi anlayışındaki bu çözümlenin ilk adımlarından olmuştur. Bu antlaşma ile toprak kaybı yaşanmasa da, Avusturya İmparatoru'nun "Kayzer"lik ünvanı kabul edilmiş böylece, Osmanlı Devlet diğer devletlere karşı her daim kullandığı diplomaside üstünlük konusunda geri adım atmış ve diplomatik ilişkilerde eşitlik dönemi başlamıştır.¹¹, Osmanlı tarihindeki ilk diplomatik saygınlık kaybı ise Zitvatorok Antlaşması ile olmuştur. Bu kaybı sonra Karlofça Antlaşması takip etmiş, en büyük toprak kaybı bu anlaşma ile yaşanmıştır. Bu anlaşma ile Rus Çarı'nın "Çarlık" unvanı kabul edilmiştir.¹² Yaşanılan bu gelişmeler doğrultusunda Osmanlı dış politikası ve diplomasisi, savunma ağırlıklı bir politikaya geçiş yapmıştır.

Osmanlı Devleti 1718 Pasarofça Antlaşmasına kadar ad hoc diplomasi anlayışına devam etmiş ve elçilikler konusunda taviz vermemiştir. Bu dönemden itibaren dengeler ön plana çıkmış ve yabancı devletlere de elçi gönderilerek diğer devletlerin görüşlerinin de dikkate alındığı bir dönem başlamıştır.¹³ 1793 yılında yabancı ülkelerde daimî elçilikler açılarak "sürekli diplomasi" anlayışına geçilmiştir. Uluslararası diplomasi kuralları, 1815 Viyana Kongresi ve 1818 Aix la Chapella Antlaşması ile ortaya çıkmış olup imparatorluk tarihi boyunca kendine has bir dış politika ve diplomasi sistemi olan Osmanlı Devleti, yenedünya düzeninde söz konusu uluslararası diplomasi kurallarına uyarak sistemini değiştirmek zorunda kalmıştır.

18. yüzyılda çöküş dönemine giren ve artık eski gücü kalmayan Osmanlı'nın dünyada da etkisi de azalmaya başlamıştır. Dünya sahnesine yeni güçlerin ortaya çıkmasıyla yeni bir düzen ortaya çıkmış, Osmanlı yönetimi altında bulunan milletler birer birer bağımsızlıklarını ilan etmeye

¹¹ Mehmet Öz, "XVII. Yüzyıl: Çözüm ve Buhran Dönemi", Türkler, C. IX, (Ed: Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 717

¹² 4 Ali İbrahim Savaş, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi", Osmanlı, C. I, (Ed: Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999 s. 653-654

¹³ Uğur Kurtaran, "Sultan I. Mahmud'un Rusya'ya Verdiği 1739 Tarihli Ahitnamenin Diplomatik Açısından Tahlili", Tarih İncelemeleri Dergisi, XXIX/1, 2014,ss.216

başlamıştır. Ortaya çıkan bu farklı düzen ile beraber on dokuzuncu yüzyılda uluslararası sistemi etkileyen ve değiştiren çok önemli hadiseler meydana gelmiştir.

Pax Britannica Dönemi

On dokuzuncu yüzyılda dünya tarihi açısından meydana gelen önemli hadiseler, sömürgecilik faaliyetlerinin hızlanmasıyla güçlü devletlerin var olan güçlerini daha da arttırması ve bazı devletlerin ciddi atılımlar yaparak dünya sahnesine çıkması ile meydana gelmiştir. Rusya'nın egemenlik sahalarını genişleterek sistemde yer alması ve Bismarck nderliğinde Alman birliğinin tamamlanması bu duruma örnek olarak verilebilir. Öte yandan Büyük Britanya'nın özellikle denizlerdeki gücüyle farklı coğrafyalarda yeni sömürgeler elde etmesi de bu duruma başka bir örnektir. Bu yüzyılın önemli bir bölümünde İngiliz donanmasının denizlerin egemen gücü olarak serbest ticaret yaptığı dönem, "Pax Britannica" dönemi olarak adlandırılmıştır.¹⁴ Bu lkeler dışında Fransa da aynı zamanda 1815 yılında Viyana Kongresi'nde kabul edilen ve "Metternich Sistemi" adı verilen denge dönemini sorgulayan dış politika hamleleriyle Avrupa kıtasında azalan önemini tekrardan arttırmak istemiştir.

Bir sonraki yüzyılda yaşanacak savaşlarda ve oluşumlarda belirleyici ülkelerden olacak olan ABD, 1823 yılında kabul edilen Monroe Doktrinine göre yüzyılın ikinci yarısında yaşayacağı iç savaş sonuna kadar daha izolasyonist politikalar yrtmştir. Savaşın ardından bir süre toplumsal problemlerini zme kavuşturan ABD yönetimleri, genişleyen lkenin topraklarını daha fazla kullanmış ve büyük sanayi atılımları ile çok geçmeden dünyanın en büyük endüstri glerinden biri olmuştur. Uzakdoğu'da ise yeni ve farklı bir güç olarak yükselecek olan Japonya, ABD iç savaşının bitiş tarihlerine yakın zamanda "Meiji Restorasyonu" adı verilen dönemi başlatmıştır. İmparator Mutsu Hito, yapmış olduğu darbeyle modernleşme yolunda geleneklerine bağlı ancak bir o kadar da reformist politikalar gerçekleştirerek güçlü bir devlet olma yolunda ilk adımlarını

¹⁴ Micheal Lewis, The History of British Navy, Middlesex, Penguin Books, 1957, ss. 213-214

İdeolojiler, Çatışmalar Ve Ekonomi Savaşları: Yeni Düzen Arayışı

atmıştır. Her iki ülke de “Pax Britannica”nın etkisinin azalmaya başladığı on dokuzuncu yüzyıl sonlarında yaşadığı savaşlarda başarılı olmuş ve yirminci yüzyılda adını daha fazla duyuracağına sinyallerini vermiştir.

Genel çerçevede on dokuzuncu yüzyıl dünyasında görünüm bu şekildeyken, bu yüzyılın büyük bir bölümünde Britanya İmparatorluğu’nun dünyaya hükmettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Britanya gerek diplomasi açısından gerekse ekonomik ve askeri güç bakımından dünya politikalarına yön verici konumdadır. Ancak bu durum, yirminci yüzyılın hemen başlarında, Avusturya Arşidükü Ferdinand’ın bir Sırp tarafından öldürülmesiyle başlayacak savaşta değişmeye ve dönüşmeye başlayacaktır.

Birinci Dünya Savaşı ve Milletler Cemiyeti

1914 yılında başlayan ve dört yıl süren Birinci Dünya Harbi’nde milyonlarca insan hayatını kaybetmiş ve dünya tarihinde karşılaşılan ilk geniş cepheli savaşın yıkımları ağır olmuştur. Savaşın kadar cepheler ardındaki toplumun diğer bireylerinin de sosyal yıkımlar yaşadığı harbin kazanana ise savaştan güç kaybederek çıkan İtilaf Devletleri ile ABD olmuştur. Avusturya-Macaristan, Alman ve Osmanlı İmparatorlukları ise yıkılmış ve onlardan boşalan coğrafyada milliyetçilik akımlarının etkisiyle yeni ulus devletler kurulmaya başlamıştır. Savaş sonrası uygulanan politikalar ve adil görülmeyen anlaşmalar, yeni bir savaşın tohumlarını ekmiş ve dünyayı sonuçları ilk savaştan daha büyük olan bir trajediye doğru sürüklemiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası toplanan Paris Barış Konferansı’nda savaşı kazanan devletler, ABD Başkanı W. Wilson’un prensipleri ışığında kendi çıkarlarına hizmet edecek yeni bir oluşum yaratılması fikrine en başlarda muhalif olarak baksalar da daha sonrasında bunu mantıklı bulmaya başlamışlardır. Yine de ülkeler arasında fikir ayrılıklarının olmadığını söylemek yanlış olur. Mesela Fransa, örgütü barış anlaşmalarının koruyucusu ve gözden geçirilmelerinin engelleyicisi bir güç birliği olarak

görürken İngiltere, Almanya ve diğer mağlup devletleri kapsayan bir uzlaşma sistemi olarak görmekteydi.¹⁵

Yirminci yüzyılın başlarında açık kapı politikası ile hareket etmeye başlayan ABD, savaşa geğ dâhil olmasının da etkisiyle diğer galip ülkelere nazaran askeri ve ekonomik anlamda daha az güç kaybetmiştir. Başkan Wilson'un ilkeleri idealizm prensibi ekseninde değerlendirilse de uzun vadede ülke çıkarları bakımından ABD'nin gücünü arttıracak ve sağlanan barış ortamında bağımsızlığını kazanan yeni ülkeler açısından ABD imajını sağlamlaştıracaktır. Barışı sağlayacak ve yaşanan sorunlarda arabulucu rol oynayacak yeni bir kurum fikri, ABD toplumu haricinde kısa sürede dünyada yankı bulmuş ve birçok ülke cemiyetin kurulması düşüncesini desteklemiştir. İç savaştan sonra ülkede ikinci demokrat başkan olan Wilson'un bu kararı Amerikan toplumunda ise karşılık bulamamış ve başkanın öncülük ettiği kuruma Kongre kararı sonrası ABD katılamamıştır. Amerikan kamuoyunda o yıllarda sıkça eleştirilen başkanın fikri, İkinci Dünya Savaşı sonrasında hayata geçmiş ve çabaları yirmi yıl sonrasında sonuç vererek ABD'yi iki kutuplu sistemin süper gücü haline getirmiştir.

Milletler Cemiyeti, Milletlerarası Çalışma Teşkilatı (ILO) ile birlikte Paris Barış anlaşmalarının müstakil birer bölümünü oluşturarak ve o zamana kadarki devletlerarası örgütlenmelerin en kapsamlısı olarak kurulmuştur.¹⁶ Konferansa katılan ülkeler tarafından Cenevre merkezli kurulan cemiyete daha sonraları genel kurulun kararı ile 2/3 çoğunluk kuralınca bazı devletler üye olmuştur. Ancak ABD gibi denizaşırı bir ülkenin ve SSCB'nin de üye olmaması örgütün evrensel bir yapıda olmasını engellemiştir. Bazı ülkeler arasındaki sınır problemlerinin çözümlerine katkı sağlayan yapı, önce İtalya'nın Habeşistan işgalinde, ardından Japonya'nın Mançurya işgalinde etkisiz kalmış ve İkinci Dünya Savaşı'nın patlak

¹⁵ Oral Sander, Siyasi Tarih: 1918-1994, On Üçüncü Basım, Ankara, İmge Yayınları, 2005, s:35-36

¹⁶ Mehmet Hasgüler/Mehmet B. Uludağ, Uluslararası Örgütler, Beşinci Baskı, Alfa Yayınları, 2012, s:76

İdeolojiler, Çatışmalar Ve Ekonomi Savaşları: Yeni Düzen Arayışı

vermesiyle de geçerliliğini kaybederek savaş bitiminde alınan kararla dağılmıştır.

II. Dünya Savaşı

I. Dünya Savaşı'nın ardından mağlup devletlerle imzalanan ağır şartlı anlaşmalar sonucu söz konusu devletler ekonomik, askeri ve siyasi anlamda birçok kısıtlama ve zorlukla karşılaşmıştır. Özellikle Almanya ile imzalanan Versay Anlaşması Almanya'yı büyük bir yük altında bırakmış ve yaşanan istikrarsızlık sonucu Nazi Partisi'nin iktidara gelişi kendine uygun bir zemin bulmuştur. Yine aynı şekilde mağlup olan İtalya'da Mussolini ile faşist bir yönetim anlayışının hâkim olması ve Japonya'nın Uzakdoğu'da imparatorluk kurma hayalleri siyasi arenanın yeniden ısınmasına sebep olmuştur. Ayrıca I. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Milletler Cemiyeti'nin adeta galip devletlerin nüfuzu altında olması ve barışı sağlama konusunda yetersiz oluşu yeni bir dünya savaşını kaçınılmaz kılmıştır.

Dünyayı yeni bir savaşa sürükleyen sürecin temel sebepleri: 1931'de Japonya'nın Mançurya'yı işgal etmesi, 1935'te İtalyanların Etiyopya'yı işgali, Alman ve İtalyanların 1936-1939 tarihleri arasında İspanya'da gerçekleşen iç savaşa müdahalesi, Almanların sırasıyla Avusturya, Çekoslovakya ve Arnavutluk'u işgal etmesi ve Polonya üzerindeki talepleri neticesinde II. Dünya Savaşı fiilen başlamıştır. 1941'e kadar bir Avrupa savaşı olan II. Dünya savaşı, Almanya'nın Fransa ile Britanya, ardından Danimarka, Norveç, Hollanda ve Belçika ile mücadele ettiği bir seyir halinde ilerlemiştir.¹⁷

Ancak Sovyetler Birliği'nin 1940 ve 1941'in sonlarına doğru Estonya, Letonya ve Litvanya'da etkisinin artması, Romanya'dan çeşitli taleplerde bulunması ve Bulgaristan üzerinde kontrol sağlamaya çalışması Almanlar ve Ruslar arasında gerginliğe sebep olmuş, netice olarak da 1941'de Hitler, Barbarossa Harekâtı ile Sovyetler Birliği'ne saldırmış ve savaşın gidişatı

¹⁷ Eric Hobsbawn, "Kısa 20.Yüzyıl 1914-1991" Birinci Baskı, İstanbul, Sarmal Yayınları, 1996, ss. 55-57.

değişmiştir. Yine bu süreçte Pearl Harbor saldırısı ile Japonlar, Pasifik Savaşı'nı başlatmıştır. Japon ve Alman kuvvetleri savaşın seyrini değiştiren adımlar atarken Japonların Amerikalılar tarafından Midway'de, Almanların ise Stalingrad'da yenilgiye uğraması sonucunda iki taraf da savaşta etkisini kaybetmeye başlamıştır.¹⁸ Gç kaybeden Almanya'nın 1945'te teslim olması sonucunda Avrupa'da birçok sorun baş göstermiştir. Bu sorunların görüşülmesi ve Avrupa'nın geleceğinin belirlenmesi için 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihlerinde Postdam Konferansı gerçekleştirilmiştir. Japonya'nın ise savaş dışı kalması 6 Ağustos 1945'te Hiroşima'ya, 9 Ağustos'ta ise Nagazaki'ye ABD tarafından atom bombası atılması ile gerçekleşmiştir. Almanya ve Japonya'nın teslim olması ile II. Dünya Savaşı sona ermiştir.¹⁹

Birleşmiş Milletler 'in Kurulma Süreci

Milletler Cemiyeti'nin iki savaş arası dönemde meydana gelen kargaşa ve güvenlik karşıtı gelişmeleri önlemede yetersiz kalması, evrensel barışın sağlanması lzümünü bir kez daha anımsatmış ve çok daha geniş çaplı, kapsayıcı bir örgütün kurulmasını gerekli kılmıştır. 1. Dünya Savaşı'nı kazanan devletlerin bir araya gelmesi ile kurulan Milletler Cemiyeti'nin kapsayıcılığı ve savaş mağlubu devletlere karşı adil olup olmayacağı hususu soru işareti idi. Ayrıca II. Dünya Savaşı'nın ardından Amerikan kuvvetlerinin Avrupa'da kalma olasılığı kamuoyu tepkisinden ötürü pek mümkün görünmüyordu. Amerika, Avrupalı devletlerin sorunlarını kendilerinin çözmesi gerekliliğine inanıyor ve bunun sağlanması için de uluslararası barışı sağlayacak bir örgüt kurmak istiyordu. Tüm bu sebepler ve evrensel bir örgütlenme çabası BM'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği ve ABD'nin henüz savaşa dâhil olmadığı süreçte Winston Churchill ile Franklin D. Roosevelt, bir araya gelerek savaşın gidişatı açısından önemli bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşme neticesinde iki lider sekiz maddelik "Atlantik Bildirisi" ni

¹⁸ Antony Best, Jussi M. Hanhimaki, Joseph A. Maiolo, Kristen E. Schulze, "20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi", Siyasal Kitabevi, 2012, ss.218-220.

¹⁹ Fahir Armaoğlu, "20. Yüzyıl Siyasi Tarihi", ss.492-495.

İdeolojiler, Çatışmalar Ve Ekonomi Savaşları: Yeni Düzen Arayışı

yayınlayarak savaş sonrası düzenin ilkelerini açıklamışlardır. Daha sonra BM Şartı içerisinde de yer alacak bu maddelerin ardından 1 Ocak 1942’de “Birleşmiş Milletler Bildirgesi” ; ABD, SSCB, İngiltere ve Çin tarafından açıklanmıştır. 22 devletin de imzasını alan bu bildirgenin akabinde 1943’te, söz konusu dört müttefik Moskova’da yeni bir bildirme yayınlamış ve barışsever, uluslararası birliğin sağlanacağı bir oluşumun kuruluşunun gerekliliği kabul edilmiştir. 1943’ün Aralık ayında ise Roosevelt, Stalin ve Churchill Tahran Konferansı’nda bir bildirme yayınlayarak kurulacak olan yeni örgütün niteliklerinden bahsetmiştir. Takip eden süreçte ABD’de Uluslararası Çalışma Örgütü Genel Konferansı, Bretton Woods’ta Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası kuruluş anlaşmaları, Dumbarton Oaks Önerileri, Yalta Zirvesi (1945) ve son olarak da San Francisco Konferansı (1945) ile son şeklini alan Birleşmiş Milletler kurulmuş oldu.²⁰

Soğuk Savaş ve Çift Kutuplu Dünya

II. Dünya Savaşı’nın ardından Almanya adeta harap olmuş, ekonomisi çökmüş ve dört yabancı gücün nüfuzu altında siyasi bir yapıdan yoksun hale gelmişti. Fransa, savaşın getirdiği olumsuz şartlarla büyük zarar görmüş, Britanya ise Avrupa kıtasındaki eski gücünü çoktan yitirmişti. Aslında tüm bu siyasi atmosfer, Sovyetler ve ABD’nin Avrupa’da büyük iki güç olarak yükselmesini açıklayıcı niteliktedir. Ancak Sovyetler de savaşta büyük kayıplar yaşamış ve ekonomik anlamda epey zarar görmüştü. Sovyet Birliği’ne kıyasla ABD ekonomik anlamda çok daha iyi durumdaydı, dünya endüstrisinde önemli bir konumdaydı ve savaşta askeri anlamda oldukça güçlü idi. Bu bağlamda avantajlı tarafın ABD olduğu görülse de Sovyetler’in özellikle Doğu Avrupa’da artan nüfuzu, Batı Avrupa için endişe vermekteydi. Ayrıca Berlin Buhranı, gerginliği tırmandırmaktaydı. Avrupalı devletlerin ekonomik olarak da zorda oluşu Amerika’nın bölge ile işbirliği fikirlerini güçlendirmiş ve netice olarak da Truman yönetiminin Batı Avrupa’nın toparlanmasının istikrar ve refah için önemli görmesi Amerikan etkisini Batı Avrupa’da güçlendirmiştir. Öte

²⁰ Mehmet Hasgüler/ Mehmet. B.Uludağ, Uluslararası Örgütler, Beşinci Baskı, Alfa Yayınları, 2012, ss. 90-96.

yandan Sovyetler de toparlanma sürecinde Doğu Avrupa'da adımlar atmış, ABD ile çıkarları çatışmaya başlamıştır.²¹ Netice olarak dünya yeni bir sürece evrilmiş, 1945 itibarıyla aktif, yayılmacı ve teknolojik gelişmelerde ilerleme kaydeden SSCB ile ekonomisi güçlü, atom bombasına sahip, askeri üstünlüğü olan ABD "Süper Güç" olarak dünya siyasetinde ön plana çıkmış ve dünya yaklaşık 45 yıllık bir "Soğuk Savaş" sürecine geçiş yapmıştır.

SSCB için siyasi atmosferin bu durumu büyük bir fırsattı. Komünizmin yayılması hedefiyle hareket eden ve siyasi boşluğu bir şans olarak değerlendiren Sovyetler; Avrupa, Orta Doğu ve Asya'ya yönelik faaliyetlerine ağırlık vermiştir. Sovyetler 'in bu yayılma çabalarını büyük bir tehdit olarak gören Amerikan yönetimi, 1947'de Truman Doktrini'ni ve Marshall Planı'nı ortaya atarak Sovyet tehdidiyle karşı karşıya kalan lkeleri destekleme, ekonomilerini iyileştirerek güçlendirme politikasını gtmştir. Bu adım karşısında tepkisiz kalmayan SSCB ise 5 Ekim 1947'de Cominform'u ilan etmiştir. Cominform ile Sovyetler, Sovyetler Birliği'nin savunulması, emperyalizmle mücadele ve Sovyetler Cumhuriyeti adı ile bir dünya devletinin kurulması amaçlarını duyurmuştur.²²

Sovyetlerin Avrupa'da yayılmasına karşı planlar uygulayan ABD, Sovyetleri durdurmaya yönelik daha derin tedbirler almaya başlamış ve 1949'da NATO ile Sovyetlere karşı önemli bir oluşumun kurulmasını sağlamıştır. Monroe Doktrini'nin ilan edildiği tarihten beri Avrupa ile herhangi bir ittifaka girmekten kaçınan Amerika Avrupa'daki durumun ciddiyetinin farkına vararak bu adımı atmak durumunda kalmıştır. Bir yandan da Güneydoğu Asya'da komünizmin yayılması tehdidine karşı faaliyette bulunan ABD, Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı'nın kurulmasını sağlamış, bölgedeki bazı devletlere askeri ve ekonomik yardımlar yapmıştır. Ayrıca Çin ile de bir ittifak anlaşması imzalayan ABD

²¹ Antony Best, Jussi M. Hanhimaki, Joseph A. Maiolo, Kristen E. Schulze, "20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi", Siyasal Kitabevi, 2012, ss.243-244.

²² Fahir Armaoğlu, "20. Yy Siyasi Tarihi", ss. 529-531.

İdeolojiler, Çatışmalar Ve Ekonomi Savaşları: Yeni Düzen Arayışı

Uzakdoğu'da Sovyet tehdidine karşı önemli adımlar atmıştır. Aynı zamanda, Batı Almanya'nın da NATO'ya dâhil edilmesi Sovyetleri kendi uydu devletlerini bir arada toplayacağı bir oluşumu, Varşova Paktı'nı kurmaya itmiştir.

Soğuk Savaş döneminin çatışmalarından bahsedecek olursak; Mayıs 1948'de ABD tarafından düzenlenen seçimler sonucu kurulan Güney Kore Cumhuriyeti ile Ağustos 1948'de SSCB'nin kuzeyde gerçekleştirdiği seçimler neticesinde kurulan Kore Halk Cumhuriyeti arasındaki mücadele, Soğuk Savaş'ın Doğu Asya'daki en önemli yansımalarından biridir. SSCB'nin bölgede Amerika yanlısı bir düzeni istememesi neticesinde Kuzey Kore, Güney Kore'ye saldırmış 3 yıl süren savaşın sonunda ateşkes imzalanmıştır. ABD ile SSCB arasındaki mücadele Orta Doğu siyasetini de derinden etkilemiştir. Arap-İsrail çatışması bölgede uzun yıllar sürecek bir istikrarsızlığa sebep olmuştur. İngiltere'nin Filistin'de gücünü kaybetmesi üzerine bölgenin geleceği konusu BM'ye taşınmış, 1947 yılında BM'den Filistin'in Araplar ile Yahudiler arasında bölüştürülmesi kararı çıkmıştır. Ancak karara rağmen Yahudi liderlerin kontrolü altındaki bölgede İsrail devletini kurduklarını ilan etmeleri üzerine Suriye, Ürdün, Mısır, Lübnan ve Irak güçleri Filistin'e girerek Yahudilerle savaşmış ancak ağır bir yenilgi almışlardır. Orta Doğu'da yaşanan bu kriz Süveyş Krizi ile devam etmiş, ayrıca petrolün Batı'ya güvenli bir şekilde ve uygun fiyatlarla ulaşmasına büyük önem veren ABD, Soğuk Savaş süresince bölgede Sovyetlerin etkinliğini ve yayılmacılığını önlemek adına politikalar uygulamış, bu bağlamda Eisenhower Doktrini'ni yayınlamıştır. SSCB ve ABD'nin arasındaki bu güç mücadelesi ile söz konusu yıllarda Orta Doğu'da "Bölgesel Soğuk Savaş" yaşanmıştır.²³

Mayıs 1960'da ise İncirlik Üssü'nden kalkan Amerikan uçaklarının Ruslar tarafından vurulması iki süper gücü savaşın eşiğine getirmiş, Küba Krizi'yle iki kutbun arasındaki gerginlik iyice tırmanmıştır. Sovyetler ve ABD arasındaki bu çekişme yaşanırken Uzak Doğu'da Vietnam sorunu baş

²³ Malcolm Kerr, *The Arab Cold War: Gamal abd-al Nasir and His Rivals, 1950-1970*, Oxford University Press, 1971.

göstermiş, ABD'nin Kuzey Vietnam'a saldırmasıyla Vietnam içinden çıkılmaz bir hal almış ve Amerika için bir bataklık olmuştur. SSCB ise uydu devletleri olan Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya'nın Poznan şehri ile Doğu Almanya'da halk ayaklanmaları başlamış, Yugoslavya ise Cominform'dan çıkarılmıştır. Sovyetler 'in bu halk ayaklanmaları ile yaşadığı güç kaybı kuşkusuz 1979'de gerçekleştirdiği Afganistan işgali ile hız kazanmıştır.²⁴

Dünyada siyasi atmosfer bu şekilde iken iki kutupluluğa karşı çıkan bazı devletler, tarafsız bir tutum takınarak hiçbir ittifakta yer almamışlardır. Mısır, Cezayir ve Hindistan gibi devletler ise tarafsız kalmaktan ziyade "Bağlantısızlar Hareketi" ile bir araya gelip güçlü bir ses olmayı tercih etmişlerdir. Emperyalizm ve az gelişmişlik konularına odaklanılması gerektiğini savunan Bağlantısızlar, ekonomik olarak güç durumda olan "Üçüncü Dünya" ölkelerine dünya kamuoyunun ilgisini çekmek için pek çok konferans düzenlemişlerdir. Bağlantısızların faaliyetleri, Soğuk Savaş süresince somut bir etki yaratmamakla birlikte ekonomik anlamda önemli bir adımın atılmasını sağlayarak Üçüncü Dünya ölkeleri ile Batı arasındaki diyaloğun oluşmasında önemli bir rol oynamıştır.²⁵

Soğuk Savaş'ın Sona Ermesi

SSCB, Afganistan'ı işgal ederek iyice kan kaybetmiş ve Gorbaçov'un perestroika (yeniden yapılanma) ve glasnost (açıklık) adını verdiği reform çalışmaları ölkenin sosyal ve ekonomik durumunu düzeltmeye yetmemişti. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ile başlayan süreç, Gorbaçov'un iki Almanya'nın birleşmesini olumlu görmesi ile hız kazanmıştır. Süreç, Ağustos 1991'de Gorbaçov'un Komünist Parti liderliğinden istifası ve ardından Komünist Parti'nin faaliyetlerinin sona erdiğine dair açıklamasının ardından Alma-Ata Deklarasyonu ile on bir Sovyet cumhuriyetinin bağımsızlığı ile dağılmaya doğru ivme kazanmıştır. Son

²⁴ Adem Alper Özcan, "Soğuk Savaş Dönemi: Başlangıcı, Gelişimi, Sonu

²⁵ Antony Best, Jussi M. Hanhimaki, Joseph A. Maiolo, Kristen E. Schulze, "20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi", ss.347-349.

İdeolojiler, Çatışmalar Ve Ekonomi Savaşları: Yeni Düzen Arayışı

olarak Gorbaçov'un SSCB başkanlığından da istifası neticesinde Sovyetler Birliği dağılmış ve Soğuk Savaş Dönemi sona ermiştir.

Soğuk Savaş Sonrası BM Gündemi ve Dünya Siyaseti

BM'nin gündemi, 1950 ve 1989 yılları arasında genel itibariyle ABD ve Sovyetler arasında yaşanan güç mücadelesi ile meşgul olmuş, sömürgeciliğin ve blokların ardında bıraktığı sorunlar gölgesinde bir varlık göstermiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bloklar arasındaki karşıtlık sona ermeye başlamış ve 1989 itibariyle iki kutuplu düzenin son bulması, yeni bir dönemi başlatmıştır.

Soğuk Savaş'ın galibi ABD, dünya siyasetinde başat güç olarak boy gösterirken ABD'nin temsil ettiği ideolojiler de galibiyetlerini ilan ederek siyasi arenada yaşam alanı bulmaya başlamıştır. Ancak uluslararası sistemin yegâne gücü olarak ortaya çıkan ABD'nin gelecekteki politikaları üzerine sıkça tartışmalar da yaşanmıştır. SSCB'nin dağılmasının ardından kurulan Rusya Federasyonu ise, kendi iç siyasetine yönelmiştir. Böylece ABD'nin siyasi arenadaki hareket serbestisi artmıştır. SSCB gibi büyük ve kapsayıcı bir aktörün dağılması aynı zamanda geniş bir coğrafi bölgede güç ve otorite boşluğunun doğmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda, bloklar arası denge-denetim mekanizmasının ortadan kalkması yeni sorunların ve çatışma bölgelerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Dünya siyasetinde tüm bu gelişmeler yaşanırken BM, evrensel nitelikli tek örgüt olarak yeni düzende yerini korumaya devam etmiştir. Ortaya çıkan yeni çatışma alanlarının, barış ve güvenliği tehdit eden unsurların önlenmesi hususunda BM, Soğuk Savaş'ın ardından önem kazanmaya başlamıştır. Yaşanan gerginlikler ve çatışmalar, BM'nin "barışı koruma ve güçlendirme" misyonunun önemini her geçen gün daha çok ortaya çıkarmıştır.

Dünya, Soğuk Savaş sonrası yeni bir sisteme evrilirken dönüşümün fitili Orta Doğu'dan ateşlenmiştir. Bu fitili ateşleyen ise Saddam Hüseyin'in 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'i ilhakı olmuştur. Aslında Saddam'ın bu adımına zemin hazırlayan Soğuk Savaş sonrası bölgede yaşanan otorite

boşluğu olmuştur. Orta Doğu’da atılan bu tehlikeli adımı akabinde ABD Başkanı G. H. W. Bush “yeni dünya düzeni ve ilkelerini” ilan etmiştir. Amerika, Saddam Hüseyin’in bu tavrını yayılmacı bir politika olarak değerlendirmiş ve kurulacak olan yeni düzene bu gibi adımlara karşı yeni yaklaşımla sergileyeceklerini belirtmiştir.

BM Güvenlik Konseyi’nin daimi üyeleri ise bu olay karşısında, BM Anlaşması’nın 41.maddesi kapsamında ekonomik ve siyasal yaptırım kararı almış ancak sorun diplomatik yollarla çözülemeyince 42. Madde gereğince as kuvvet kullanımına onay vermiştir.²⁶ Bu olayın ardından, BM nezdinde ve ABD öncülüğünde oluşturulan uluslararası kuvvet Irak’ı yenilgiye uğratmıştır. Tüm bu gelişmelerin ardından Irak Hükümeti, BM Güvenlik Konseyi şartlarını kabul etmek zorunda kalmıştır.

BM, yeni düzende yaşanan böyle bir sorunda aktif rol alarak hanesine artı puan eklemiş ve uluslararası arenadaki prestijini pekiştirmiştir. Ayrıca BM, 36. Paralelin kuzeyinde bulunan “uçuşa yasak bölge” nin denetlenmesi, Irak’ta var olan nükleer ve kimyasal silahların tespiti konularında da önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda, BM Irak-Kuveyt Gözlemci Misyonu (UNIKOM), Temmuz 2006’ya kadar Irak-Kuveyt sınırının gözlemi ve silahsızlandırılmış bölgeye yönelik ihlallerin caydırılmasına yönelik görevi yerine getirmiştir.²⁷ Tüm bu çalışmalarıyla BM, yeni düzenin sağlanması için en güçlü aracı konumuna gelmiştir.

Irak’ın Kuveyt’e saldırısıyla fitili ateşlenen Körfez Savaşı, yenedünya düzeninin hangi yöne evrileceği ve hangi güç odaklarının ön plana çıktığını görmek açısından önemlidir. ABD öncülüğündeki müttefik kuvvetlerin olaya dâhil oluşu, ABD’nin BM şemsiyesi altında kendi düzenlemeyi planladığı askeri harekât veya müdahalelere bir meşruiyet kazandırmaya çalışmasının bir göstergesidir. Yaşanan Kuveyt Krizi ile birlikte bölgede Araplar arasındaki gerilim ve derinlik iyice artmış ve özellikle ABD’nin bölgeye bir barış gücü ya da demokratik güç olarak müdahil olmasına

²⁶ Anthony Clark Arend ve Robert J. Beck, *International Law and the Use of Force- Beyond the UN Charter Paradigm*, New York:Routledge, ss. 54-55.

²⁷ Lawrence Ziring, Robert E. Riggs, Jack C. Plano, “The United Nations International Organization and World Politics, London: Thomson& Wadsworth, 2005.

İdeolojiler, Çatışmalar Ve Ekonomi Savaşları: Yeni Düzen Arayışı

zemin hazırlanmış, bu tür adımlarının karşısındaki çatlak sesleri büyük ölçüde azaltmıştır. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı sonrası Asya-Pasifik eksenli oluşan nizamın “yenidünya düzeni” görüşü ile birlikte Orta Doğu eksenine kaydığı görülmektedir. Bu olayla, yeni düzenin ABD’nin başat rolü ve BM şemsiyesi altında, Orta Doğu eksenli ve enerji kaynaklarının hâkimiyeti odaklı gelişeceği görülmüş oldu.

Soğuk Savaş’ın ardından yeni düzenin inşa sürecinde, BM barışı koruma kuvvetlerinin üstlendiği bir diğer önemli görev ise Yugoslavya’da yaşanan gerginliklere müdahaledir. Yugoslavya’nın dağılma süreci oldukça zor ve sancılı geçmiştir. Bu süreçte yaşanan Boşnak-Sırp çatışması dünya kamuoyunda büyük yankı uyandırmış ve uluslararası toplum bölgede yaşanan çatışmaları engellemek adına çeşitli yollara başvurmuştur. Özellikle Avrupa Topluluğu (AT) ve Birleşmiş Milletler’in girişimleri sonuçsuz kalmıştır. BM, Bosna’ya insani yardımlar gerçekleştirmiş, bu yardımların dağıtılması için çeşitli kararnameler çıkarmış, bölge halkına destek olmak adına girişimlerde bulunmuştur. Ancak tüm bu insani çaba yetersiz bir düzeyde kalmıştır. Bölgede adeta “etnik temizlik” yapan Sırlara karşı net bir tavır sergilenmesi ve askeri bir müdahale gerekliliği doğmuştur.

Tüm bu gerginlikler yaşanırken başat güç ABD’nin tutumuna bakacak olursak, özellikle çatışmanın ilk zamanlarında bu meseleye müdahale etmediği ve sorunu Avrupa’nın kendi iç meselesi olarak değerlendirdiği görülmüştür. Ancak Amerikan halkının yaşanan tüm bu insanlık dramına kayıtsız kalmaması ve Bosna’ya desteği savunması ABD’yi bölge sorunlarına daha da ilgili bir hale getirmiştir. Netice itibarıyla BM yetkilendirmesi ile ABD öncülüğünde, NATO çatısı altında hava harekâtı başlamış ve Sırlar barışa zorlanmıştır. Amerika’nın olaya müdahil olmasıyla bölgedeki çatışmalar durmuş ve bu durum ABD için önemli bir prestij kaynağı haline gelmiştir. Soğuk Savaş’ın ardından dünya siyasetinde egemen güç olarak yer edinen ABD bu hamlesi ile yeni düzende “süper güç” olduğunu bir kez daha göstermiş, tek kutuplu dünya söylemleri güç kazanmıştır. Bu harekâtın amacı insan haklarını korumak ve barışı temin

etmektir. Bu müdahale ve gç pekişmesiyle ABD, yeni dönemde atacağı adımların zeminini oluşturmuştur. Özellikle Orta Doğu'daki müdahalelerinde karşımıza çıkan "barış temini", "insan haklarını koruma", "demokrasi sağlama" gibi gerekçelerin zemini bu süreçte hazırlanmıştır. Hem Körfez Savaşı'na hem de Boşnak-Sırp çatışmasına baktığımız zaman, iki örnekte de yeni düzenin test edildiğini söylemek yanlış olmaz. Özellikle Körfez Savaşı'nda ilk kez bölgesel bir sorun süper glerin atışması haline dönüşmemiş ve uluslararası bir birliktelik ile çözüme kavuşturulmuştur. Ayrıca yaşanan bu iki önemli olay sonucunda ABD, Orta Doğu ve Balkanlar'da BM ve NATO şemsiyesi altında bir hâkimiyet elde etmiş, hatta bu bölgelerde kalıcı olacağının sinyallerini vermiştir.

Fakat liberalizmin nihai zaferi olarak görülen Soğuk Savaş'ın bitişi sonrası tek kutuplu dünyaya dönüş düşünceleri çok fazla sürmemiş ve 11 Eylül 2001 yılında ABD ekonomik merkezlerine ve İviz kulelere yapılan saldırılar sonucu değişmiştir. El Kaide'nin üstlendiği saldırılar sonucu dünyanın en büyük süper güç konumundaki lkenin merkezinde yüzlerce insan hayatını kaybetmiştir. Bu saldırılar, ABD tarihindeki tartışmalı seçimlerden biri olarak tarihe geçen 2000 seçimleri sonrası görevde olan G.W. Bush'un Irak müdahalesine zemin hazırlamıştır.

1986 yılından beri düzenli olarak ABD Başkanları tarafından açıklanan ulusal güvenlik stratejileri, her başkanın dış politika doktrinine dair önemli ipuçları vermektedir. ABD'nin yaşamış olduğu bu saldırıların yıl dönümünde de Başkan Bush, paradigma değişikliğine dayanan ulusal güvenlik stratejisini yayınlamıştır. "nleyici savaş" veya "nceden müdahale" gibi temel kavramları içeren bu strateji belgesinde soğuk savaş döneminde uygulanan "evreleme" politikası aksine gerekirse sıcak çatışmalara girme ve herhangi bir saldırı olmadan ona müdahale etmek gerektiği vurgulanmıştır. Bu açıklama sonrası halkın büyük bir çoğunluğunun desteğini alarak Irak ve Afganistan müdahaleleri yaşanmıştır.

İdeolojiler, Çatışmalar Ve Ekonomi Savaşları: Yeni Düzen Arayışı

Tüm bu müdahaleler yaşanırken dünya sistemi yeniden şekillenmekte, toplumlar her yönden değişim içerisine girmektedir. Ekonomik, sosyal ve siyasal refah arayışları artmış netice olarak da dünya ile bütünleşme çabaları hız kazanmış, küreselleşme gün geçtikçe hızlanmıştır. Bu arayışlar neticesinde dünyanın birçok bölgesinden değişim talepleri gelmekte, halk ayaklanmaları yaşanmaktaydı. Soğuk Savaş döneminde yaşanan iki süper güç arasındaki nüfuz alanlarını genişletme mücadelesi, 2000'lerin başlarında da kendini hissettirmektedir. Bu bağlamda SSCB'nin ardından kurulan Rusya Federasyonu'nun politikalarını da incelemek gerekmektedir. Rusya'nın Sovyet hâkimiyet alanındaki bölgelere hala o dönemdeki gibi müdahil olma çabası ve AB ile NATO'nun söz konusu bölgelerde genişleme emelleri Soğuk Savaş dönemini hatırlatmaktadır. Bu bağlamda, Rusya'nın "Yakın Çevre Doktrini" kapsamında değerlendirdiği ve kendisi için stratejik bir öneme sahip Ukrayna'nın AB ile Ortaklık Anlaşması imzalamak istemesi büyük bir kaosu da beraberinde getirmiş, 2004'te yapılan devlet başkanlığı seçimlerinin neticesinde Batı destekli bir "Turuncu Devrim" gerçekleşmiş, 2013'te ise yeni bir halk ayaklanması baş göstermiştir. Söz konusu hareketlere ABD ve AB'den destek mesajları gelmiştir.²⁸ Ukrayna'da yaşanan gelişmelerin bir benzeri Gürcistan'da görülmüş ve 2003 senesinde Batı yanlısı, eğitimini ABD'de almış bir siyasetçi olan Saakashvili'nin öncülüğünde Gül Devrimi gerçekleşmiştir. Rusya'nın Yakın Çevresi içerisinde bulunan ve stratejik öneme sahip bu iki ülkenin Batı bünyesine girme adımları ve Karadeniz'in bir NATO gölüne çevrilmesi idealleri Rusya için önemli bir tehdit yaratmıştır.

Dünya siyasetini yakından ilgilendiren diğer bir mühim olay ise kuşkusuz Arap Baharıdır. Bölgedeki ekonomik sıkıntılar, demokrasinin olmayışı, diktatörlükler, küreselleşme sonucu özellikle sosyal medya aracılığı ile Arap ülkelerinin demokratik ülkelere daha fazla haberdar oluşu bölgede değişim rüzgârlarının esmesinin en temel sebepleri olmuştur. Ayrıca Amerika'nın 2011 yılında Irak'tan çekilmesi ve bölgede düzenin bir türlü

²⁸ Muhammed Koçak, "Doğu ile Batı Çıkmazında Ukrayna'da Değişim Talepleri", SETA, 2014

kurulamayışı, otorite boşluğunu da beraberinde getirmiş bölgede etnik temelli örgütlerin ve terör örgütlerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Amerika başta olmak üzere Batı'nın bölge üzerindeki etkisi, demokratikleşme çabalarına verdikleri destek süreci hızlandıran bir faktör olmuştur. 2010 yılında Tunus'ta bir gencin kendini yakması ile başlayan eylemler çok kısa bir sürede birçok Arap ülkesine sıçramıştır. Arap Baharı olarak adlandırılan bu süreçte meydana gelen protestolar sonucu yaşanan iç savaş yıllardır iktidarda olan liderleri devirmiştir. Fakat talep edilen özgürlük ve demokrasi buna rağmen bu coğrafyaya hala çok uzak durmaktaydı. Bölgenin zengin petrol ve gaz yataklarının küresel ekonomiye yön vermesi ve küresel ticaret açısından stratejik bir konumda olması Arap Baharı'nın dünya siyaseti için ne kadar büyük bir ehemmiyette olduğunu gösterir niteliktedir. Bu bağlamda özellikle Rusya ve ABD süreci yakından takip etmiş, ayaklanmaları yönlendirme çabaları içerisinde bulunmuştur.²⁹ Arap Baharı sonucunda halkın hedeflerinin aksine i istikrarsızlık, kaos ve güvenlik sorunları baş göstermiş, özellikle Libya, Mısır ve Yemen'de n alınamayan yıkımlar yaşanmıştır. Ayrıca Arap Baharı sonucunda dünyayı ekonomik ve sosyal anlamda oldukça ilgilendiren mülteci sorunu ortaya çıkmış, mülteciler iltica ettikleri ülkelerin sosyal yapılarında önemli değişimlere sebep olmuştur. Arap Baharı'nın sebep olduğu mülteci sorunu Batı tarafından detaylıca incelenmemiş ve üzerinde yeterince durulmamıştır. Mültecilerin gittiği ülkeler bu sorunla baş başa bırakılmış ve bu durum Suriyeli mülteci krizinin de eklenmesiyle dünyada önemli bir kaos ve değişikliğin ayak sesleri olmuştur. Mevcut liderlerin düşürülmesi ve serbest seçimlerin yapılması noktasına kadar amacına ulaşan Arap Baharı, devam eden süreçte amacından fazlasıyla sapmış, söz konusu ülkelerde i istikrarın sağlanamaması ve yeni tehditlerin ortaya çıkması sadece Arap Baharı ülkelerini değil bölgeyi oldukça derinden etkilemiştir.³⁰

²⁹ Saadettin Paksoy, H. Mustafa Paksoy, Erdal Alancıoğlu, "Küreselleşmenin Sosyo-politik Etkileri: Arap Baharı", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, S. 46, ss. 177-178.

³⁰ Ahmet Hüsrev elik, "Buazizi'den Rabia'ya, Trablus'tan şam'a Arap Baharı'nın Sonuçları zerine Bir Değerlendirme", Akademik Yaklaşımlar Dergisi, S.2, ss. 49-50.

İdeolojiler, Çatışmalar Ve Ekonomi Savaşları: Yeni Düzen Arayışı

Arap Baharı sürecinin Suriye’ de başlaması da diğer özgürlük ve demokrasi isteyen ülkeler gibi olmuştur. Suriye’nin Dera şehrinde başlayan protestolar, Esad’a karşı olan muhaliflerce Arap Baharı olaylarından cesaret alınarak birçok kente yayılmıştır. Beşar Esad yönetimi, bu pretostaları ilk başta dikkate almamış ve muhalifleri “Emperyalist devletlerin oyuncağı teröristler” olarak görmüştür. Olaylar çok büyüdüğünde ise Esad adımlar atmış ve reformlar yapmıştır fakat bu adımlar muhaliflerce yeterli bulunmamış ve olaylar yatışmamıştır. Bunun sonucunda da Esad yönetimi daha sert tedbirler almaya başlamıştır. Halka karşı rejim tarafından aşırı şiddet kullanılması ve ölü sayısının artması ile olaylar daha da artmıştır. Uluslararası kuruluşların, Avrupa’nın Amerika’nın ve Türkiye’nin tüm uyarı ve tepkilerine rağmen Esad yönetimi, karşıt görüşlülere karşı olan sert ve şiddetli tavrını değiştirmemiştir. BM ise Esad rejimini destekleyen Rusya’nın muhalefet etmesi sebebiyle Suriye’yi kınayan ortak bir açıklama yapamamıştır. Bu durum sonucun da olayların daha da şiddetlenmesi üzerine Suriye’ deki savaş ve şiddetten kaçan insanlar Türkiye ve diğer komşu ülkelere göç etmeye başlamıştır. Suriye’deki iç savaş nedeniyle ortaya çıkan göç dalgası, yüz binlerce insanın ölmesi ve milyonlarca insanın vatanlarından göç etmek zorunda kalmasıyla yirmi birinci yüzyılın en büyük insani felaketi olarak görülmektedir.

Suriye’ de muhalefetin sivil direnişinin sonuçlanmaması ve Esad rejiminin şiddete devam etmesi sivil direnişin başarılı olamayacağı düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda da muhalifler silahlı direnişe geçmeye karar vermişlerdir. Esad'a bağlı Suriye Ordusu'ndan ayrılan Sünni asker ve subaylar, sivil halkı rejim ordusundan korumayı amaçlayan Özgür Suriye Ordusunu kurmuşlardır. Esad rejimini yıkmanın siyasi yollarla olmayacağını savunmaktadırlar. ABD, Avrupa ve Körfez ülkeleri tarafından desteklenen ÖSO; askeri, maddi ve siyasi destek görmektedir.

Bununla beraber Esad rejimine karşı kurulan katı, radikal oluşumlar da meydana gelmiştir. Bu oluşumların en radikali ise IŞİD yani Irak Şam İslam Devleti olmuştur. IŞİD süreç içinde şekil değiştirerek dünyaya korku salan

bir terörist grup haline dönuşmüştür. Irak şam İşlam Devleti ilk önce “Cemaat et-Tevhid ve“l Cihad” ismiyle Ebu Musa el Zerkavi tarafından kurulmuştur. 2004 yılında El Kaide’ye bağlılıklarını bildirmişler ve isimlerini “Irak İşlam Devleti (ISD)” olarak değiştirmişlerdir. 2013 yılında ise Irak şam İşlam Devleti (İşİD) olarak ismini değiştirmiştir.³¹

İşİD, 2013 yılında Suriye’ye geçmiş ve zamanla çok öne çıkmıştır. Canice yöntemler uygulamış ve bu yüzden Sünni gruplar tarafından eleştirilmiş ve kabul edilmemiştir. İşİD, başlangıçta Esad rejimine karşı savaşmaktayken, diğer gruplar tarafından kabul edilmemesi sonucunda muhaliflere de saldırmaya başlamıştır. Özellikle şiileri katleden İşİD sosyal medyayı aktif olarak kullanarak, katlettiği insanların görüntülerini ve videolarını tüm dünyaya yaymaktadır. 29 Haziran 2014 tarihinde hilafet ilan etmiş ve lideri el Bağdadi’yi halife olarak kabul etmişlerdir. Bu hareketleriyle Suriye dışında da eylemlerini gerçekleştireceklerinin sinyallerini vermişlerdir. Birçok petrol kuyusu ve enerji kaynağının olduğu bölgeleri ele geçiren İşİD şu an orta doğudaki en radikal grup durumundadır.

Diğer yandan Esad rejimin baskısının yanında İşİD terörü ile de yüzleşmek zorunda kalan Suriye halkı için göç hayatta kalmak için zorunluluk haline gelmiştir. BM Suriye’deki iç savaşın son yirmi yılda dünyada yaşanan en kötü mülteci krizini olduğunu bildirmiştir.

Avrupa bugün, sahip olduğu refah düzeyi ile dünyanın pek çok ülkesinden insanların göç etmek istediği bir coğrafyadır.³² Bu göç dalgasının yarattığı en mühim hadise ise Avrupa’da aşırı sağ partilerin ciddi bir ölçüde yükselişe geçmesi ve birçok seçimi kazanmasıdır.³³ Avrupa tarihi boyunca aşırı sağın yükselmesi sık sık olmuştur fakat özellikle son dönemlerde

³¹ <https://3aqgax41dped10r2ji33sc1q-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2017/01/Rapor.pdf> [Erişim Tarihi : 25.07.2018]

³² Riley M. Townsend, The European Migrant Crisis , 2015 s.105

³³ Cihan Uzunçayır, “Göçmen Karşıtlığından İşlamofobiye Avrupa Aşırı Sağı”, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi • Cilt 2, Sayı 2, Eylül 2014, ISSN 2147-6934, ss. 131-147

İdeolojiler, Çatışmalar Ve Ekonomi Savaşları: Yeni Düzen Arayışı

sağın yükselişinde “İslamafobi” kavramı çok fazla gündeme gelmeye başlamıştır.³⁴

Göç konusu, ekonomik kriz, kültürel değişme korkusu ve güvenlik sorunları gibi konuları ortaya çıkarmış ve kutuplaşmayı tetiklemiştir. Bu yüzden de Avrupa, bugün demokrasi, adalet ve özgürlük prensiplerini koruma ve vatandaşlarını gelişen terör eylemlerinden korumaya çalışırken bir yandan da aşırı sağ partilerin ve liderlerinin yükselişine karşı kendi korumaya çalışma arasında bölünmüş bir durumda bulunmaktadır.³⁵ Bu noktada şu soru akla gelmektedir? “Avrupa Birliği’nde yükselen sağ ve ırkçı politikalar 21.yüzyıl barış projesinin sonunu mu getiriyor?”

Avrupa Birliği yükselen sağ ve mülteci krizlerinin yanında bir yandan da birlikten ayrılmak isteyen Birleşik Krallık sorunu ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. 23 Haziran 2016’da, Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği’nde (AB) kalması ya da çıkması yönünde bir referandumun yapılmasının sonucunda Britanya halkı %51,9’luk bir oranla AB’den çıkma yönünde bir tutum sergilemiştir. Burada “göç” konusu AB referandumunda İngilizler için ekonomiden sonra ikinci en önemli konu olarak yer almaktadır. Birleşik Krallık halkı bedeli AB’yi terk etmek bile olsa hükümetin göç üzerinde daha fazla hâkimiyet kurması gerektiğine inanmaktadır ve İngilizler AB’den çıkılması durumunda İngiltere’ye gelen göçün azalacağına inanmaktadır.³⁶

Suriye krizi ve akabinde başlayan mülteci krizi Avrupa’da büyük değişimlere sebebiyet verirken bölgenin yeniden şekillenmesi ve güç odaklarının bölge üzerindeki nüfuzlarının yeniden sorgulanması adına da önemli bir dönüm noktası olmuştur. Suriye Krizi, özellikle Rusya’nın bölge siyasetinde aktif bir güç olarak ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Suriye iç savaşının başından beri Esad rejiminin devrilmemesi için çaba harcayan Rusya, özellikle 2015 itibarıyla Suriye siyasetinde daha aktif varlık

³⁴ <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/383706> [Erişim Tarihi: 25.07.2018]

³⁵ Claudia Postelnicescu, “Europe’s New Identity: The Refugee Crisis and the Rise of Nationalism”, *Eur J Psychol.* 2016 May; 12(2): 203–209.

³⁶ BOSWELL, C. (2016). “BREXIT and Immigration: The Focus on EU Membership is Mislplaced”. Edinburgh : European Futures.

göstererek bölgeye hem mühimmat desteği yapmış hem de siyasi arenada şam rejiminin savunuculuğunu üstlenmiştir. Rus askerlerinin Suriye'ye girmesi ile de bölgenin geleceği açısından büyük bir adım atılmıştır. Esad rejiminin düşmesi ve Batı yanlısı bir yönetimin kurulması ihtimali Rusya'nın bölgedeki askeri varlığını ve güvenliğini tehdit edecek bir unsurdur. Sovyet döneminden itibaren yakın ilişkiler geliştirdiği ve Akdeniz'de önemli bir üssünün barındığı Suriye'yi kaybetmek istemeyen Rusya, Türkiye ve İran'la masaya oturarak bölgesel bir barış çabasına girişmiş, ardından uluslararası camiada da bu çabalarını sürdürmüştür. ABD ise bölgedeki Rus etkinliğinin artmasından rahatsız olup bölgedeki muhaliflere mühimmat desteği sağlamış, eğit-donat programıyla bizzat eğitimler vermiştir. Böylece Rusya'nın bölgede askeri anlamda aktif olduğu algısını azaltarak kendi etkinliğini arttırmayı hedeflemiştir. Ancak Rusya'nın bölgedeki hava operasyonları ve aktif siyaseti ABD'nin ve Batı'nın bölgedeki etkinliğini her geçen gün azaltmıştır. Suriye savaşı, uluslararası sistemdeki jeopolitiğin ve güç dengesinin değişmesi açısından oldukça önemlidir. Soğuk Savaş'ın ardından ilk kez ABD önderliğinde olmayan bir terör karşıtı operasyon yapılmıştır. Ayrıca Rusya, Orta Doğu'da geliştirdiği iyi ilişkilerle Irak ve özellikle İran'la işbirliği anlamında önemli adımlar atmış, adeta ABD'yi etkisiz kılmıştır.³⁷ Dünya siyasetinde süper güç olabilmek adına önemli bir fırsat olan Suriye Krizi, Ruslar'ın Kırım'ı ilhakı ile birlikte değerlendirildiğinde oldukça mühimdir. Çünkü bölge, Batı ile Rusya arasında, Soğuk Savaş'ın ardından ortaya çıkan en mühim mücadele alanlarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Rusya 16 Mart 2014'te Kırım'ı ilhak ederek³⁸ Sivastapol'daki deniz üssüne hâkim olmuş, Karadeniz'deki üstünlüğü batıya kaptırmayacağının sinyalinin, 2008 yılında gerçekleşen Güney Osetya Savaşı'ndaki tutumunun ardından bir kez daha kuvvetlice vermiştir. Bu başarının ardından Suriye'de aktif bir

³⁷ Elnur İsmayılov, "Rusya'nın Suriye Stratejisi ve Orta Doğu'da Değişen Güç Dengeleri", BİLGESAM, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-66-20151026141255.pdf> ,

³⁸ ağdaş Beşoğul, "Kırım İlhakının Karadeniz Jeopolitiğine Olan Etkileri", https://www.academia.edu/19854872/K%C4%B1r%C4%B1m%C4%B1n_%C4%B0lhak_%C4%B1n%C4%B1n_Karadeniz_Jeopoliti%C4%9Fine_Olan_Etkileri [Erişim Tarihi: 25.07.2018]

İdeolojiler, Çatışmalar Ve Ekonomi Savaşları: Yeni Düzen Arayışı

politika izleyen Rusya, siyaset arenasında süper güç olma yolunda kararlı olduğunu göstermekte, dünya siyasetinde söz sahibi olmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Dünya siyaseti yüzyıllar içerisinde geçirdiği değişimler ve dönüşümler ile Pax Romana'dan Vestfalyan Döneme, ardından gerçekleşen iki büyük dünya savaşına ve akabinde başlayan Soğuk Savaş sürecine ve yeni bir düzene doğru evrilmiş, evrilmeye de devam etmektedir. Özellikle Soğuk Savaş'ın iki süper gücünün ardından tek kutba dönme eğilimi gösteren dünya düzeni, Rusya Federasyonu'nun 2000'de Putin'in başa geçmesiyle dünya siyasetinde yeniden güçlenmeye başlayarak söz sahibi konuma gelmesi, Çin'in güçlü ekonomisi, üretken, büyük nüfusu ve nükleer gücü ile siyasi arenada varlığını her geçen gün daha da hissettirmesiyle yeni güç odaklarına ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Çin'in özellikle Modern İpek Yolu ile dünya ticaret ağını yeniden canlandırma çalışmaları ve hedefleri büyüyen ekonomisinin ilerleyen yıllarda dünya siyasetinde çok daha etkili olacağını sinyallerini vermektedir. Burada yine dünya siyasetinin baş aktörlerinden olmaya devam eden ABD'nin Çin ile olan gerginliklerinden de bahsetmek gerekmektedir. Trump yönetiminin Çin'e karşı alüminyum ve çelik için ek vergi uygulaması "Ticaret Savaşları" ile siyasi arenanın yeniden kızışmasına sebebiyet vermiştir. Çin'in de ABD'ye karşı belli başlı yaptırımlar uygulaması ve AB'den de konu ile alakalı kararlar ve uygulamalar gelmesi Ticaret Savaşları'nın dünya siyasetini epey meşgul edeceğinin göstergelerinden olmuştur. Netice olarak küreselleşen dünya ile devletler arasındaki teknolojik ve ekonomik anlamda rekabet haline geçiş, sistemin yeniden kurgulanması için tetikleyici unsurlar olmaktadır. Bir yandan ABD'de Başkan Trump'ın söylemleri ve izolasyonist olarak değerlendirilebilecek adımları, dünya siyasetinde kırılma noktalarını oluşturan başka bir unsurdur. ABD'nin Trump ile AB, BM ve NATO gibi oluşumları ve bu oluşumlara verdikleri destekleri sorgulayıcı tutumu, yine Avrupa ile yaşanan vergi krizi, kendi çıkarlarını daha fazla gözeten ve içe

kapanan adeta izolasyonist bir tutum sergilemesi, siyasi arenanın yeniden şekillenmesinin en büyük kaynaklarından biri olmuştur. Bir yandan da Orta Doğu siyasetinde özellikle Suriye Krizi ile etkisini kaybeden ABD, İnan ile de restleşerek nükleer konusunu gündeme getirmektedir. Burada nükleer silah ve füze denemeleriyle ABD'nin büyük tepkisini çekmesine rağmen son günlerde sıcak görüşmelerin de yaşandığı Kuzey Kore'nin varlığı da kriz tetikleyici unsurlardan biri olarak görülebilir. ABD ile uzun yıllardır "müttefiklik" ilişkisi içerisinde olan Türkiye'nin ise yine Suriye mevzusu neticesinde Rusya ile ilişkilerini düzeltmesi ve nükleer tesisler konusunda da Rus desteğinin alarak, S-400 alımını gündemine taşıması hem bölge hem dünya siyasetinde etkin olma mücadelesinde yeni bir gücü de devreye sokmaktadır. Bir yandan Suriye'deki önemli enerji kaynaklarına hâkim olma yarışı, bir yandan nükleer anlamda güçlenme rekabeti ve teknolojik gelişmeler yeni sistemin kurgulanmasında, dünyanın süper güçlerinin ortaya çıkmasında belirleyici faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra, dünya sistemi küreselleşmesine rağmen yaşanan tüm bu çatışmalar, mülteci krizleri, yükselen sağ ve milliyetçi söylemler sistemin iğerisindeki devletleri kendi iğlerine dönmeye ve adeta izole olmaya itmektedir. Kendi çıkarlarını güden, tehdit ve tehlikelere karşı sınırlarına duvarlar ören veya örmeyi vaad eden söylemlerin ortaya çıkışı, yenedünya düzeninin sınırların kalktığı, küresel ekonomik gelişmelere ve refaha ulaşmaya odaklanan bir dünya fikrini ütopya haline getirmekte, kendi içerisinde güveni tesis etmeyi öncelik addeden ulus devletlerin adeta güç kazanmaya başlayacağının sinyallerini vermektedir.

İdeolojiler, Çatışmalar Ve Ekonomi Savaşları: Yeni Düzen Arayışı

Kaynakça

- Adem Alper Özcan, “Soğuk Savaş Dönemi: Başlangıcı, Gelişimi, Sonu
- Ahmet Hüsrev Çelik, “Buazizi’den Rabia’ya, Trablus’tan Şam’a Arap Baharı’nın Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, S.2, ss. 49-50.
- Alaeddin Şenel, İnsanlık Tarihi, 2. b., İmge Yayınları, Ankara, 2009, Vladimir Pomyetkin (ed.), Uluslararası İlişkiler Tarihi-I, çev. Atilla Tokatlı, Evrensel Basım, 1. b., İstanbul, 2009, ss. 33-34
- Ali İbrahim Savaş, “Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi”, Osmanlı, C. I, (Ed: Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 645;
- Antony Best, Jussi M. Hanhimaki, Joseph A. Maiolo, Kristen E. Schulze, “20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi”, ss.347-349.
- Anthony Clark Arend ve Robert J. Beck, International Law and the Use of Force-Beyond the UN Charter Paradigm, New York:Routledge, ss. 54-55.
- Antony Best, Jussi M. Hanhimaki, Joseph A. Maiolo, Kristen E. Schulze, “20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi”, Siyasal Kitabevi,2012, ss.243-244.
- BOSWELL, C. (2016). “BREXIT and Immigration: The Focus on EU Membership is Misplaced”. Edinburgh : European Futures.
- Cihan Uzunçayır, “Göçmen Karşıtlığından İslamofobiye Avrupa Aşırı Sağı”, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi • Cilt 2, Sayı 2, Eylül 2014, ISSN 2147-6934, ss. 131-147
- Claudia Postelnicescu, “Europe’s New Identity: The Refugee Crisis and the Rise of Nationalism”, Eur J Psychol. 2016 May; 12(2): 203–209.
- Elnur İsmayılov, “Rusya’nın Suriye Stratejisi ve Orta Doğu’da Değişen Güç Dengeleri”, BİLGESAM, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-66-20151026141255.pdf>.
- Fahir Armaoğlu, “20. Yy Siyasi Tarihi”, ss. 529-531.
- Lawrence Ziring, Robert E. Riggs, Jack C. Plano, “The United Nations International Organization and World Politics, London: Thomson& Wadsworth, 2005.
- Malcolm Kerr, The Arab Cold War: Gamal abd-al Nasir and His Rivals, 1950-1970, Oxford University Press, 1971.
- Mehmet Öz, “XVII. Yüzyıl: Çözülme ve Buhran Dönemi”, Türkler, C. IX, (Ed: Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 717
- Mehmet Hasgüler/Mehmet B. Uludağ, Uluslararası Örgütler, Beşinci Baskı, Alfa Yayınları, 2012, s:76
- Micheal Lewis, The History of British Navy, Middlesex, Penguin Books, 1957, ss. 213-214

Murat Özyüksel, Feodalite ve Osmanlı Toplumunu, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı, Bursa, 1989

Muhammed Koçak, “Doğru ile Batı Çıkamazında Ukrayna’da Değışim Talepleri”, SETA, 2014

Oral Sander, Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e,15. Baskı, Ankara, İmge Kitapevi, 2006, s. 104

Oral Sander, Siyasi Tarih: 1918-1994, On Üçüncü Basım, Ankara, İmge Yayınları, 2005, s:35-36

Riley M. Townsend, The European Migrant Crisis , 2015 s.105

Saadettin Paksoy, H. Mustafa Paksoy, Erdal Alancioğlu, “Küreselleşmenin Sosyo-politik Etkileri: Arap Baharı”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, S. 46, ss. 177-178.

Uğur Kurtaran, “Osmanlı Diplomasi Tarihinin Yazımında Kullanılan Başlıca Kaynaklar İle Bu Kaynakların İncelenmesindeki Metodolojik ve Diplomatik Yöntemler Üzerine Bir Değeriendirme”, OTAM, 38/Güz 2015, s. 116

Uğur Kurtaran, “Sultan I. Mahmud’un Rusya’ya Verdiği 1739 Tarihli Ahitnamenin Diplomatik Açıdan Tahlili”, Tarih İncelemeleri Dergisi, XXIX/1, 2014,ss.216

<https://3a9gax41dped10r2ji33sc1q-wpengine.netdna-ssl.com/wpcontent/uploads/2017/01/Rapor.pdf> [Erişim Tarihi : 25.07.2018]

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/383706> [Erişim Tarihi: 25.07.2018]

Çağdaş Beşoğul, “Kırım İlhakının Karadeniz Jeopolitiğine Olan Etkileri”, https://www.academia.edu/19854872/K%C4%B1r%C4%B1m%C4%B1n_%C4%B0lhak%C4%B1n%C4%B1n_Karadeniz_Jeopoliti%C4%9Fine_Olan_Etkileri [Erişim Tarihi: 25.07.2018]